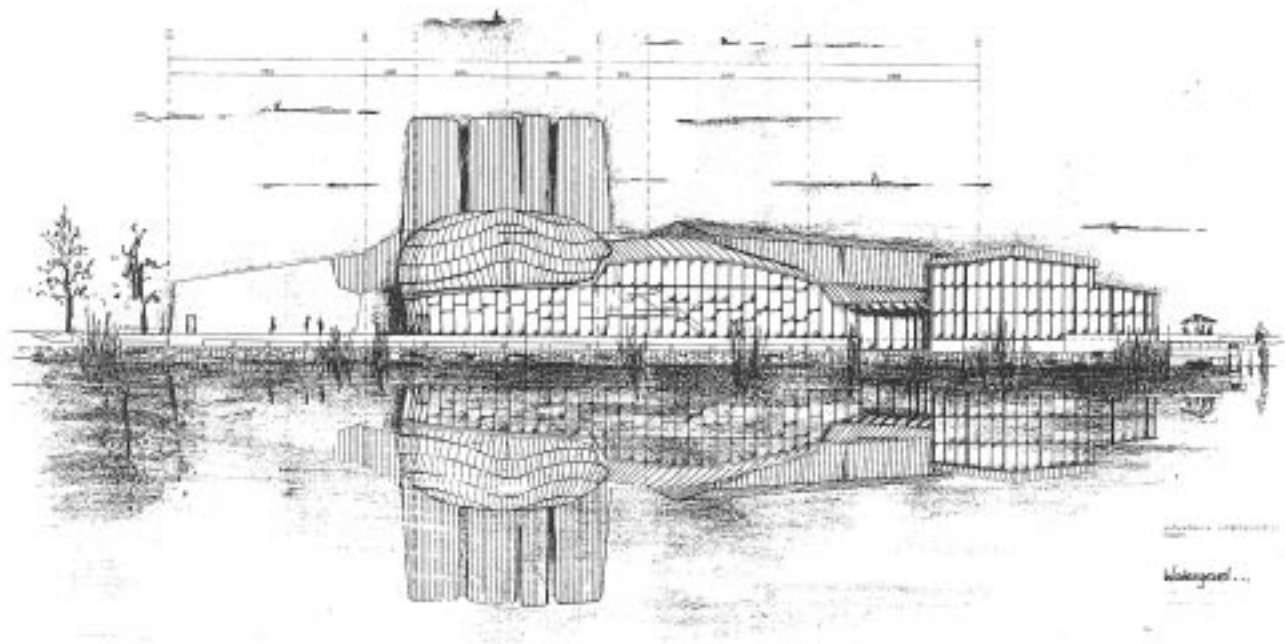

Nederlandse theaterarchitecten in Praag

Ontwerpers van huizen met een ziel

BART DEUS

Schouwburg 'Het Park', Hoorn

In het vorige nummer van *Zichtlijnen* gebruikte Elena Hanselaar de term '(theater)architecten' voor de acht architecten wier werk te zien is op de Quadriennale in Praag.

Die haakjes zijn veelzeggend. Ze stellen impliciet de vraag naar de relatie tussen het vakmanschap van de bouwmeester en diens bekendheid met het theatervak. Wat hebben architecten met theater? Hoe verhoudt zich in hun ogen de functie van een theater tot de technische, financiële en bouwkundige eisen waarmee ze te maken krijgen, maar ook tot de artistieke verlangens die ze zelf hebben? Een beschouwing naar aanleiding van een reeks nieuwe ontwerpen.

Nestor Onno Greiner van het bureau Greiner en Van Goor meent dat de meeste architecten in feite geen verstand hebben van het theatervak. Ze kunnen maar beter te rade gaan bij mensen die wel snappen wat de interactie tussen podiumkunstenaar en publiek inhoudt. Kees Spanjers (van Zaanen Spanjers c.s.) kenschetst dat wat er in een gebouw voor theater plaatsvindt als een gevent met artistieke en technische krachten. Rieks Swarte, die in hetzelfde pa-

viljoen in Praag zijn voorstelling *Minahaha* zal spelen, liet zich jaren geleden in *Toneel Theatrool* kritisch uit over (theater)architecten en vond dat ze eens wat meer naar de theatermakers zelf moesten luisteren.

Het paviljoen van Peter de Kimpé in Praag herbergt een tentoonstelling van acht onlangs gerealiseerde of nog te realiseren theaterbehuizingen. Het gaat om een rijke schakering van grote tot kleinere zalen, vlakke vloer-thea-

Designers of houses with a soul

Dutch theatre architects in Prague

by Bart Deus

In the last issue of *Zichtlijnen* Elena Hanselaar used the notion '(theatre) architects' for the eight architects whose work can be seen at the Prague Quadriennale.

The brackets speak for themselves. They raise the implicit question of the relationship between the craftsmanship of the architect and his familiarity with theatre trade. What is the fascination of architects with theatres? How in their view does the function of a theatre relate to the technical, financial and architectural conditions they will be faced with, but also to the artistic wishes they have themselves? A survey on account of a number of new designs.

Nestor Onno Greiner of the firm Greiner en Van Goor believes that most architects in fact do not know a thing about theatre business. They'd better consult with people who do understand the interaction between performing artist and audience. Kees Spanjers (of Zaanen Spanjers c.s.) characterises what takes place in a theatre building as a battle between artistic and technical forces. Rieks Swarte, who will present his play *Minahaha* in the same pavilion in Prague, made some critical statements in *Toneel Theatrool* years ago about (theatre) architects and found that they should listen more to the theatre creators themselves.

The pavilion of Peter de Kimpé in Prague includes an exhibition of eight theatre houses recently effected or still to be effected. It concerns a large range of big and smaller auditoriums, level floor theatres and frame stage theatres, all-purpose buildings or buildings for a specific genre or sometimes even accommodations connected with a specific theatre group. It also includes newly built, converted and even newly built theatres on existing foundations – like the Meerwaard theatre in Amsterdam. Not only do the experiences of the architects involved differ, the commissions are also a different story.

De Regentzaal, Den Haag [The Hague] - Hans Kalkhoven en Hans van Beek, Atelier Pro
FOTO:PHOTO PAN SOK

ters zowel als schouwburgen met lijsttoneel, gebouwen met meervoudige functies of specifiek aan bepaalde genres of soms zelfs ook aan huisbespelers gekoppelde accommodaties.

Ook gaat het om nieuwbouw, verbouwing en zelfs - zoals in het geval van de Meervaart in Amsterdam - om nieuwbouw op bestaande fundamenten. Niet alleen lopen de ervaring van de betrokken architecten uiteen, ook zijn de opdrachten zelf steeds een verhaal apart.

Dicht bij de speelvloer

In Veghel deden ze het voorheen allemaal in die ene oude sporthal: van biljartkampioenschap tot theater. Martien van Goor haalde de functies uit elkaar en ontwierp in die hal naast een meer multifunctionele vlakke vloer een apart theater dat met z'n vijfhonderd stoelen tot de categorie 'middelgroot' hoort. 'We hebben in feite een eigenaardige kist in een bestaand gebouw getimmerd,' zegt Van Goor.

Hij ervoer het maken van De Blauwe Kei als een aangenaam project. Binnen de gegeven beperkingen is een bijzonder compacte en intieme zaal met lijst ontstaan. In overleg met Hans Wolff die telkens voor de theatertechnische inrichting werd gezocht naar een optimale indeling.

Van Goor wist uiteindelijk de opdrachtgever toch te overtuigen van de waarde van een balkon, inclusief zijbalkons. 'We wilden de mensen

zo dicht mogelijk bij de vloer hebben, terwijl de balkons het intieme effect nog vergroten. Toen de zaal klaar was zijn we met ons hele bureau naar een voorstelling geweest en merkten we tot ons genoegen dat die opzet goed gelukt was, dat de atmosfeer klopte.'

Van Goor legt daarmee de vinger op de minst goed te duiden kwestie: de 'chemie' tussen speler en toeschouwer. Zijn partner en leermeester Onno Greiner ontdekte al eerder dat in elk geval de afstand tussen speelvloer en publiek daarbij een belangrijk element is.

Greiner vindt dat architecten vaak de fout ingaan door te stellen dat een theater 'gewoon een functioneel gebouw' is.

Greiner kwam in de beginjaren van zijn loopbaan in contact met theaterontwerper Wim Vesseur. Het ruimtelijk inzicht, de vertrouwdheid met visuele effecten en illusie maken deconwerpers tot een nuttige bron. Een optimaal theater heeft niet alleen te maken met een comfortabele stoel en ideale zichtlijnen. Greiner: 'Als het goed is zijn toeschouwers met hun hele lijf en ziel betrokken bij dat verhaal op toneel. Want de illusie, het lijden of de pret op toneel bestaat voor de helft bij de gratie van een publiek dat daarin meegaat.'

In Praag is van Greiner het ontwerp te zien van een nieuwe grote zaal voor De Tamboer in Hoogeveen. In 1960 ontwierp hij ook al de eerste behuizing van De Tamboer. Het bovenaan-

Close to the playing floor

In Veghel they all used to do it in that one old sports hall: from billiard championship to drama. Martien van Goor separated the different functions and designed an individual theatre in said hall next to a level floor for more purposes. This theatre falls within the category 'medium-sized' with its five hundred seats. 'In fact we have built a world chest within an existing building,' says Van Goor.

He found the creation of De Blauwe Kei a pleasant experience. Within the given restrictions a very compact and intimate room with a frame-stage came about. In consultation with Hans Wolff who took charge of the stage technical installations, he looked for an optimal layout.

Finally Van Goor succeeded in convincing his commissioner of the value of a balcony, including side balconies. 'We wanted to have the audience as close as possible to the floor while the balconies even increase the intimate effect. When the auditorium was finished, we went to see a performance with the entire office and we were pleased to find that we had succeeded our intention, that the atmosphere was just right.'

Thus Van Goor characterises what is the hardest to identify: the 'chemistry' between actors and audience. It is obvious to him in any case that the distance between playing floor and audience is an important element. Van Goor's partner, Onno Greiner, finds that architects often make the mistake of thinking that a theatre is just a functional building'. In the early years of his career Greiner came in touch with theatre designer Wim Vesseur. Their insight in space, their familiarity with visual effects and illusion makes set-designers a useful source. An optimal theatre is not only related with a comfortable chair and perfect sight lines. Greiner: 'If everything is right the audience is involved in the story on stage, heart and soul. After all, half of the illusion, suffering or fun on stage depends on an audience that sympathises.'

In Prague one can see the design by Greiner of a new big auditorium for De Tamboer in Hoogeveen. In 1960 he already designed the first accommodation of De Tamboer theatre. The view from above of said design shows two engaged hexagons, as a pattern for the union of both forces. The new, big auditorium still shows some similarities with this principle, but now the audience is seated on the balconies and in the pit in a circle instead of in broken straight lines.

Theater aan de Schie, Schiedam - Hans Ruijsenaars, de architectengroep rijntout ruijsenaars hendrik van gameres rustenbroek
FOTOFOTO MARCEL VAN KERCKHOVEN

zicht van dat ontwerp toont twee in elkaar grijpende zeshoeken, als stralmen voor het samenbrengen van de beide krachten. De nieuwe, grote zaal vertoont nog enige gelijkenissen met dat uitgangspunt, maar het publiek zit nu op de balkons en rondom de parterre 'en ronde' in plaats van in geknikte rechte lijnen.

Zien en gezien worden

De meeste architecten die vertegenwoordigd zijn in Praag hebben het over de sociale functie van theater als een plaats om te zien en gezien te worden. Ze vertellen dat dikwijls in een pleidooi voor balkons en loges. Of het nu gaat om de opvallende, schelpvormige de zaal instekende loges die Marius Balleux voor de Hoornse Hop ontwierp, of om de in de wand ingebouwde rij plaatsen die Hans Ruijsenaars toepast in de houten zaal van het Theater aan de Schie in Schiedam: allemaal erkennen ze het belang van een publiek dat ook 'elkaar ziet zitten' in plaats van individueel in een riante stoel te worden onderdrupt.

Ruijsenaars' avontuur met het Theater aan de Schie wijkt in veel opzichten af van de andere zeven projecten op de tentoonstelling. Relatief onbekend met theaterbouw verdiepte hij zich in de ontwikkeling van theaters.

Hoewel de opdracht was om een lijststoneel te maken, zocht Ruijsenaars toch naar openin-

gen om de directheid mogelijk te maken, de interactie die hem bevalt van 'het theater van het leven op straat'. Uiteindelijk voert de gang van de toeschouwer naar de zaal zelf langs twee andere locaties die zo zijn aangelegd dat je er theater kan brengen; het plein dat Theater aan de Schie ontsluit is zo ingericht dat er openlucht-opredens kunnen plaatsvinden, en in de foyer van het complex kan de vlakke vloer worden gebruikt om er op verschillende wijze publiek omheen te plaatsen. Ze hebben drie zalen gekregen voor de prijs van een, vindt de architect.

Uit het verhaal van Ruijsenaars blijkt ook de invloed van particuliere en door toeval gestuurde ervaringen. Op zoek naar de bibliotheek van de hertog van Parma, wandelde hij in Italië zonder voorbedachte rade diens zeventiende-eeuwse theater Farnese binnen. Een houten theater, gebouwd in een stenen omhulsel. Zonder deze ervaring had Schiedam zeer waarschijnlijk geen zaal gekregen die is opgetrokken uit Amerikaanse eiken.

Eén zaal, vele functies

Vaak worden de ideeën omtrent het soort theater dat men in een bepaald theatergebouw wenst te tonen ingebracht door de directie en de technische staf. In Schiedam werden die pas aangesteld toen de bouw al begonnen was, hetgeen Ruijsenaars een zekere vrijheid gaf. Col-

Looking and being looked at

Most architects who are present in Prague speak of the social function of a theatre as a place to look or to be looked at. They often translate this in a plea for balconies and boxes. No matter whether it concerns the striking, shell-shaped boxes that cut into the auditorium which Marius Balleux designed for De Hoornse Hop theatre, or the row of seats built in the wall which Hans Ruijsenaars uses in the wooden auditorium of the Theater aan de Schie in Schiedam: they all acknowledge the importance of an audience that also 'sees each other when seated' instead of being individually immersed in a spacious chair. Ruijsenaars' adventure with the Theater aan de Schie differs from the other seven projects at the exhibition in many regards. Being relatively unfamiliar with theatre building he studied the development of theatres.

Although the assignment was to make a frame-stage, Ruijsenaars still looked for openings to allow directness, the interaction which he likes about 'the theatre of life in the streets'. Finally the walk of the spectator to the auditorium takes him along two other locations which have been made in such manner to allow theatre performances there: the square which disclosed the Theater aan de Schie has been set up to allow open-air performances and in the green room of the building the level floor can be used to seat the audience in different manners. 'They've got three auditoriums for the price of one', so says the architect.

The story of Ruijsenaars also shows the influence of private and accidental experiences. When looking for the library of the duke of Parma in Italy he happened to walk into his seventeenth century theatre Farnese without thinking. A wooden theatre built in a stone house. Without this experience Schiedam would probably not have got an auditorium made of American oak.

One auditorium, many purposes

Often the ideas about the kind of theatre that one wishes to make in a specific theatre building come from the managing board and technical staff. In Schiedam those people were not hired but once the building had already started, and this gave Ruijsenaars a certain freedom. His colleague Balleux (of Alberts & Van Haut), who designed the new municipal theatre in Hoorn, on the contrary had to face the actual board of the Park Schouwburg which had specific ideas about programming and character of

Tamboer II, Hoogeveen - Ossi Greiner Martien van Goor Architecten
 FOTOFOTO: FRANK GRABBERG PRODUCTIES/UTHOORN

lega Ballieux (van Alberts & Van Huut), die de nieuwe schouwburg in Hoorn heeft ontworpen, kreeg juist nadrukkelijk te maken met de huidige leiding van de Park Schouwburg die uitgesproken ideeën had over de programmering en het karakter van het publiek heeft. Ergens in 2000 zal het nieuwe complex (de Hoorse Hop) de functie van de Park Schouwburg overnemen. Zo'n dialoog tussen architect en opdrachtgever kan inspirerend zijn - zoals hier in Hoorn het geval was.

Van Kees Spanjers is in Praag zijn ontwerp voor de nieuwe Meervaart in Osdorp te zien. Een theater dat vanwege zijn ligging wat buiten het schootveld van de Amsterdamse drukte opereert maar dat naast de nodige middle of the road-programmering ruimte biedt aan lichte muziek, vernieuwend theater en aanbod dat gericht is op jonge mensen.

Spanjers' ontwerpen voor zalen volgen een ontwikkeling van kleinere accommodaties via concertzalen naar de Meervaart, zijn eerste grote zaal.

De Meervaart is een voorbeeld van een huis waar meerdere functies onderdak krijgen. Een zaal waar behalve theater ook congressen en concerten plaats moeten vinden. Op zichzelf vindt Spanjers dat te verkiezen boven de statische schouwburgen die alleen maar geschikt zijn voor een bepaald soort podiumkunst en die daardoor vaak weinig gespeeld worden.

Ook Spanjers moest de strijd aan voor de 'slechte plaatsen' op het zijbalkon, omdat hij het balkon rondom wilde laten lopen. Het service-streven om iedereen vooral goed zicht te willen bieden is hardnekkig. In de zaal moet een beweegbare tribune (zoals in de Utrechtse Schouwburg) ervoor zorgen dat zowel de schouwburgopstelling met balkon, als een gelijkmatig oplopende publieksoopstelling te realiseren is.

Een band met het gezelschap

De ontwerpen voor kleinere behuizingen wijken in veel opzichten af van de grotere projecten. Zowel het bureau Atelier Pro uit Den Haag als Mecanoo uit Amsterdam kregen te maken met het ombouwen van bestaande ruimten tot middelgrote zalen.

In deze 'categorie' is de opdrachtgever tot twee keer toe een theatergezelschap (de Trust voor het eigen theater aan de Kloveniersburgwal in Amsterdam en het Nationale Toneel voor de Regentes in Den Haag). Hans Kalkhoven van Atelier Pro maakte samen met Hans van Beek van een voormalige zwembad in Den Haag de tijdelijke uitvalsbasis van het Nationale Toneel. Volgend seizoen kan het gezelschap weer over de Koninklijke Schouwburg beschikken. Kalkhoven rept van een, in nauw overleg met de groep gemaakt, concept op basis van 'gebruikte herinneringen'. Zowel de oude stoelen van de Ko-

the audience. Somewhere in 2000 the new building (De Hoorse Hop) will take over the function of the Park Schouwburg. Such a dialogue between architect and commissioner may be inspiring - as was the case in Hoorn.

As to Kees Spanjers his design for the new Meervaart theatre in Amsterdam can be seen in Prague. A theatre that by reason of its location operates a little bit outside of the busy part of Amsterdam, but that offers next to the usual middle of the road programming room for light music, innovative drama and plays targeted at young people.

The design for auditoriums made by Spanjers follow a development starting with small accommodations through concert halls to his first big theatre the Meervaart. The Meervaart is a typical example of a house for several purposes. An auditorium where next to drama, congresses and concerts have to take place. As such Spanjers likes it better than the static municipal theatres which are only suitable for one type of performing art and as a result thereof are often empty.

Spanjers also had to fight for the 'bad seats' on the side balcony because he wanted to let the balcony go around the whole auditorium. The desire to give everybody a perfect view is persistent. Movable stands (like in the municipal theatre of Utrecht) must allow both the theatre layout with balcony and an evenly ascending seating of the audience.

Ties with the theatre company

The designs for smaller accommodations differ in many regards from the bigger projects. Both the bureau Atelier Pro from The Hague and Mecanoo from Amsterdam were faced with the conversion of existing spaces into middle-sized auditoriums. In this 'category' the commissioner is in both cases a theatre company (the Trust for their own theatre on the Kloveniersburgwal in Amsterdam and Het Nationale Toneel for De Regentes in The Hague). Together with Hans van Beek Hans Kalkhoven of Atelier Pro turned a former swimming pool in The Hague into the temporary accommodation of Het Nationale Toneel. Next season the company will have the Koninklijke Schouwburg at its disposal again. Kalkhoven talks about a concept, made in close consultation with the company, on the basis of 'used memories'. Both the old chairs of the Koninklijke Schouwburg and the remaining scent of chloride of the swimming pool remind of the past.

ninklijke Schouwburg als de resterende vleugjes chloorfluor van het zwembad verwijzen naar het verleden.

De nauwe band met het gezelschap acht Kalkhoven van groot belang. Daardoor zit de ontwerper dicht bij het creatieve proces van de maker die uiteindelijk in de theaterruimte zijn werk moet kunnen doen.

Bij Atelier Pro is men betrokken bij zowel het Nationale Toneel als De Appel, waarvoor in het verleden de nodige klussen werden geklaard. Kalkhoven houdt wel van die benadering waarbij je tracht het gebouw zelf, soms zelfs per specifieke productie, aan te passen aan de noden van de voorstellingen. In de Regentes kan flink gevarieerd worden met de publieksopstelling en het feit dat de speelvloer over het diepe deel van het bad is neergelegd, is al een aantal keren uitgebuit.

Luisteren naar de theatermakers

In de ontwerpen voor de kleinere accommodaties weerklinkt iets van het respect, de luisterende houding van de architect richting theatermakers, waarvoor Riëks Swarte in 1995 in het theaterblad *ToneelTheatraal* pleitte. Swarte haalde ammunisie voor zijn felle betoog bij de Engelse theaterdeskundige Iain Mackintosh en onderwierp vervolgens een paar Nederlandse zalen aan een kritisch onderzoek. De naam Mackintosh valt overigens ook bij onder andere Kees Spanjers en Onno Greiner. Greiner onderhoudt nauwe contacten met de Brit en zijn analyse van de krachtsverhoudingen tussen publiek en speler, en de weerklink daarvan op te ontwerpen theater-ruimten, is geïnspireerd door de denkbeelden van Mackintosh. Greiner beschouwt Mackintosh' boek *Architecture, Actor & Audience* als onontbeerlijk standaardwerk voor iedereen die met (het ontwerp en de bouw van) theaters van doen heeft.

Veel van de ontwerpen voor grote zalen, zoals die in Praag te zien zijn, houden een pleidooi in voor een intiemere setting met meer aandacht voor de eigenschappen van de podiumkunsten zelf. In dat verband wordt soms getwijfeld aan het realiseren van complexen die overal geschikt voor zijn. Mackintosh noemt dat Hollandse compromismodel een kwalijk gevolg van het reissysteem. Gezelschappen die langs de schouwburgen dwalen en maar moeten zien hun productie zo te organiseren dat die zo makkelijk mogelijk in al die verschillende behuizingen past. Het feit dat veel van die schouwburgen geen vaste bespelers of huisgezelschappen hebben leidt ertoe dat Nederland vol staat met huizen zonder ziel zoals Swarte dat noemt. En over die theaterziel gaat het steeds opnieuw in dat spanningsveld tussen de ruimte die ontworpen en gebouwd wordt en de kunst die er tot leven komt. ■

De in dit artikel besproken theaterontwerpen

De Blauwe Kei, Veghel

- lijst, 500 stoelen, 1 balkon
- ontwerp: Martien van Goor, 1996
- GREINER EN VAN GOOR ARCHITEKTEN, Amsterdam
- gerealiseerd: 1998

De Tamboer, Hoogeveen

- lijst, ruim 800 stoelen, 2 balkons
- ontwerp: Onno Greiner, 1990
- GREINER EN VAN GOOR ARCHITEKTEN, Amsterdam
- gerealiseerd: 1997

Theater aan de Schie, Schiedam

- lijst, 700 stoelen, 1 balkon
- ontwerp: Hans Ruijsenaars, 1992
- DE ARCHITECTENGROEP RIJNSLOUT RIJSENSAARS HENDRIKS VAN GAMEREN MASTENBROEK, Amsterdam
- gerealiseerd: 1998

De Hoornse Hop, Hoorn

- lijst, 850 stoelen, 2 balkons
- ontwerp: Marius Ballieux, 1997
- ARCHITECTENBURO ALBERTS & VAN HULST, Amsterdam
- realisatie: 2000

De Meervaart, Amsterdam

- lijst, 850 stoelen, 1 balkon
- ontwerp: Kees Spanjers, 1995
- ZAAENEN SPANJERS CS, Amsterdam
- gerealiseerd: 1999

De Regentes, Den Haag

- vlakke vloer, 350 stoelen
- ontwerp: Hans Kalkhoven en Hans van Beek, 1997
- Atelier Pro, Den Haag
- gerealiseerd: 1997

Hier niet besproken, maar wel te zien in Praag zijn de ontwerpen van Hoogstad Architecten (Schouwburg Hengelo) en Mecanoo Architecten (Trusttheater Amsterdam en samenwerkend met Joost Swarte bij diens ontwerp voor de Toneelschuur Haarlem).

Also to be seen in Prague are the designs for the theatre in Hengelo (Hoogstad Architecten), for the Trusttheater in Amsterdam (Mecanoo Architecten) and the Toneelschuur in Haarlem (Joost Swarte with Mecanoo Architecten).

The close ties with the company are seen as very important by Kalkhoven. Thus the designer is close to the creative process of the maker who eventually must be able to carry out his work in the theatre space.

Atelier Pro is connected both with Het Nationale Toneel and De Appel, for which quite a number of jobs were done in the past. Kalkhoven sort of likes the approach in which one tries to adapt the building itself to the needs of the performances, sometimes even for a specific production. In De Regentes theatre the seating of the audience provides a lot of possibilities and the fact that the playing floor has been disposed over the deep part of the pool has already been made into an asset several times.

Listening to theatre creators

The designs for the smaller accommodations reflect something of the respect the attentive attitude of the architect towards theatre creators, of which Riëks Swarte was an advocate in 1995 in the theatre magazine *ToneelTheatraal*. Swarte found the ammunition for his arduous statement with the English theatre expert Iain Mackintosh and next scrutinised several Dutch auditoriums. The name Mackintosh is also heard in talks with Kees Spanjers and Onno Greiner. Greiner has close contacts with the British expert and his analysis of the forces between audience and actor, and the impact on the theatre spaces to be designed has been strongly inspired by the ideas of Mackintosh. Greiner considers the book by Mackintosh *Architecture, Actor & Audience* to be an indispensable reference book for everybody who deals with (the design and building of) theatres.

A lot of the designs for big auditoriums, like can be seen in Prague, seem to plead in favour of a more intimate setting with focus on the qualities of the performing arts as such. In that regard there is some doubt as to the realisation of buildings which are suited for everything. Mackintosh calls this Dutch compromise model a nasty side-effect of the touring system. Groups which tour all theatres and just have to organise their production in such manner that it fits as easy as possible into these different accommodations. As a result of the fact that many of these theatres do not have any house actors or company there are numerous houses without a soul in the Netherlands, as Swarte calls it. And it is precisely the soul of the theatre that is crucial in the sphere of influence between the room that is designed and built on the one hand, and the art that comes alive in it on the other hand. ■

The theatre designs discussed in this article:

De Blauwe Kei, Veghel
frame, 500 seats, 1 balcony
design: Martien van Goor, 1996
Greiner en Van Goor Architecten, Amsterdam
completed: 1998

De Tamboer, Hoogeveen
frame, over 800 seats, 2 balconies
design: Onno Greiner, 1990
Greiner en Van Goor Architecten, Amsterdam
completed: 1997

Theater aan de Schie, Schiedam
frame, 700 seats, 1 balcony
design: Hans Ruijsenaars, 1992
de architectengroep Rijnsloot Ruijsenaars Hendriks Van Gameren Mastenbroek, Amsterdam
completed: 1998

De Hoornse Hop, Hoorn
frame, 850 seats, 2 balconies
design: Marius Ballieux, 1997
Architectenburo Alberts & Van Hulst, Amsterdam
to be completed: 2000

De Meervaart, Amsterdam
frame, 850 seats, 1 balcony
design: Kees Spanjers, 1995
Zaenen Spanjers cs, Amsterdam
completed: 1999

De Regentes, The Hague
level floor, 350 seats
design: Hans Kalkhoven and Hans van Beek, 1997
Atelier Pro, The Hague
completed: 1997